

Swarnasundaram

(Peer Reviewed)

Dr. Nirmal Sundar Mishra Felicitation Volume

Edited by

Dr. Sashibhusan Mishra

THE BANARAS MERCANTILE COMPANY

Swarnasundaram

Dr. Nirmal Sundar Mishra Felicitation Volume
(Peer Reviewed)

Edited by

Dr. Sashibhusan Mishra (M.A., Ph.D., D.Lit.)
(Recipient of Presidential (2009), Bharata Mata (2014),
Ganesh Pratima (2015) & Rashtriya Gaurav (2016)
Awards)

Assistant Professor (Senior Grade)

Department of Grammar

Sri Sitaram Vaidic Adarsha Sanskrit Mahavidyalaya
7/2A, P.W.D. Road, Kolkata, 700035

© *Dr. Surabhi Mishra & Miss Suruchi Mishra*

Type set by - Mr. Uday Sasmal

Published By

THE BANARAS MERCANTILE CO.
(An International Publisher and Exporter)
125, Mahatma Gandhi Road
Kolkata-700007

India

Website- www.banarasmercantile.com

Email- banarasmercantileco@gmail.com

First Print - July 2020

ISBN : 978-81-86359-88-5

Price - ₹ 2190 /-

TRIBUTES OF ACADEMIA

1. अभिज्ञानशाकुन्तल नाटक की देवनागरी
वाचना में अत्र तत्र सर्वत्र फैली क्षतिर्या Basant Kumar M Bhatt 45 - 57
2. Town Planning of Kautilya
in *Arthaśāstra* Prafulla Kumar Mishra 58 - 66
3. *Līlavatī* of Bhāskarācārya
& Commentaries on It Siniruddha Dash 67 - 76
4. श्रीगणपतेरवतावरविमर्शः
Gangadhara Panda & Pramodini Panda 77 - 87
5. पण्डितलक्षणानि
Pyarimaohan Pattanayak 88 - 94
6. Ballad Singing Tradition Of
Odisha: Text, Texture & Ritual Kailash Pattanaik 95 - 102
7. *Trigunas* & their impact for
Self Management in The
Srīmad-Bhagavad-Gītā :
An Appreciation Pratibha Manjari Rath 103-116
8. *Gītā* on Work-culture as the
Back-bone of Society Aruna Ranjan Mishra 117-128
9. Some Socio-Historical Elements
Reflected in the White
Yajurveda Tarak Nath Adhikari 129-139
10. Influence of Rāmānujācārya
in the Vaiṣṇavite Movement of
Bengal Satyajit Layek 140-151
11. Contribution of Govind Chan-
dra Pande to the Fields of
Oriental Studies and Sanskrit Rabindra Kumar Panda 152-161
12. संस्कृत साहित्य में नाट्यशाला एवं
उसका रचना विधान Sushama Devi Gupta 162-176
13. मानवत्वविकासेऽङ्गचतुष्टयम्
Sukanta Kr. Senapati 177-181
14. Concept and Elements of
Law in Sanskrit Chakradhar Behera 182-188

- Atharvaveda* Paramba S Yogamaya 511-517
49. Social Position of Trees and
Town-Planning Depicted in
Ancient Sanskrit Texts Niranjana Sabara 518-529
50. Tradition of Commentaries &
Meghadūtam (A Case Study) Nivedita Pati 530-538
51. 'भवान्तरशुरामः' इति महाकाव्ये शान्तरसः Pratap Kumar Meher 539-542
52. वैदिकसाहित्ये स्त्रीणां महत्त्वम् Gagan Chandra De 543-550
53. प्रयुक्ताख्यातमञ्जर्यां भावविकारवर्गः Suneli Dei 551-556
54. वङ्गदेशे संस्कृतव्याकरणचर्चा तथा
शशिभूषणमिश्रकृतविभाजनम् -
एकं विश्लेषणम् Candan Mondal 557-567
55. संस्कृतवाङ्मये कौटुम्बिकं सौरभ्यम् Jayashree Mishra 568-572
56. Mythological Study of *RgVeda*
10.51; 52 & 53 : Dialogue bet-
ween Agni and the Gods Mamata Pradhan 573-577
57. Education & It's Objectives Mira Mandal 578-584
58. श्रुतिस्मृतिषु पर्यावरणम् Itishri Mohapatra 585-590
59. भट्टिकाव्यार्जुनरावणीययोः मध्ये
विद्यमानं साम्यम् Paramesh Bhattacharyya 591-602
60. Analysis of John Donne's Poetry
in the light of *Aucitya*-Theory Richa Biswal 603-637
61. परम्परायां शास्त्रे च वङ्गदेशस्य
प्राचीननामानि Shibunath Bhuyan 638-644
62. Concept of Incarnation of Lord
Viṣṇu in Indian Tradition &
Culture Prajna Panda 645-653
63. A Comparative Study between
Kalidas's *Vidushaka* with his
Shakespearean Counterparts Ishani Anwasha Joshi 654-667
64. बौद्धाचार्यः न्यासकारः जिनेन्द्रबुद्धिः Uday Sasmal 668-672
65. Chemistry in Ancient Indian

वङ्गदेशे संस्कृतव्याकरणचर्चा तथा शशिभूषणमिश्रकृतविभाजनम् - एकं विश्लेषणम्

डॉ. चन्दनमण्डलः

संस्कृतस्य विकाशे वङ्गीयानां महत्त्वपूर्णं योगदानमासीत्। अधुना उपलभ्यमानेन वङ्गप्रदेशेन साकं प्राचीनवङ्गभूमेः विभाजितवाङ्गलादेशस्य च ग्रहणं भवति। यद्यपि इह आधुनिकवङ्गप्रदेशस्य मुख्यरूपेण चर्चा विहिता अस्ति तथापि वाङ्गलादेशेन सह प्राचीनवङ्गस्य सामान्यचर्चा च भवति। वैदिककालादारभ्य संस्कृतचर्चायाः प्रारम्भः अस्मिन्वङ्गे अजायत। परन्तु कालस्य प्रवाहेन अस्मिन्वङ्गे रचितानां विविधप्राचीनग्रन्थानां विलुप्तिः जाता विविधकारणवशात्। यत् किमपि वा भवतु अधुना परोक्षरूपेण प्रत्यक्षरूपेण च प्राप्तग्रन्थानां ग्रन्थादीनां च नाम्नः उल्लेखहेतोः तेषां कदाचित्सामान्यपरिचयः कदाचित् मध्यमपरिचयः कदाचित्विस्तृतपरिचयः तथा कदाचिदतिविस्तृतपरिचयः चास्माभिः प्राप्यन्ते।

संस्कृतस्य विकाशे अतिप्राचीनकालात् वङ्गीयाः स्वकीयामूल्ययोगदानं दत्तवन्तः। तेषु वङ्गीयेषु हिन्दु-धर्मावलम्बिनां प्राथम्यं प्राधान्यं च स्पष्टरूपेण परिदृश्यते। पुनः केचन बौद्धाः केचन जैनाः केचन यावनिकाः अपि संस्कृतस्य विकाशे स्वकीयामूल्ययोगदानं दत्तवन्तः। वङ्गीयानां योगदानं संस्कृतस्य व्याकरण-साहित्य-धर्मशास्त्र-दर्शनादिषु विविधक्षेत्रेषु आसीत्। तेषु वङ्गीयवैयाकरणानां चर्चा इह समासेन भवति।

वङ्गीयसंस्कृतवैयाकरणाः - अतिप्राचीनकालात् वङ्गभूमौ व्याकरणचर्चायाः प्रारम्भः जातः। भारतस्य अस्मिन् भूखण्डे जाताः प्रौढाः वैयाकरणाः कदाचित् अध्यापनमाध्यमेन, कदाचित् अध्ययनमाध्यमेन तथा कदाचित् ग्रन्थविरचनेन व्याकरणस्य चर्चा परिवर्द्धितवन्तः। वङ्गीयाः वैयाकरणाः व्याकरणशास्त्रस्य विकाशे स्वकीयामूल्ययोगदानं दत्तवन्तः। वङ्गभूमौ संस्कृतचर्चासु प्रामुख्यं भजते ख्रीष्टीयषष्ठशतके रचितं चन्द्रगोमिनः चान्द्रव्याकरणम्। पाणिनीयसूत्राणां सम्यक्तया परिमार्जनी कात्यायनकृतान् वार्तिकान् पातञ्जलीयान् इष्टिवाक्यान् च एकीकृत्य चन्द्रगोमिन् अष्टाध्याय्याः अभिनवसंस्करणं 'चान्द्रव्याकरणं' रचयामास। उपलब्धबौद्धवैयाकरणेषु अन्यतमप्रसिद्धः वैयाकरणः भवति चन्द्रगोमी। अस्य आचार्यस्य

उपसंहारः - अनेन प्रकारेण आचार्याणां शशिभूषणमिश्रमहोदयानां यत्सोदाहरणं विभाजनं क्रियते वङ्गीयसंस्कृतवैयाकरणान्नीत्वा तदतीवविज्ञानसम्मतमिति मे मतिः। अद्यापि वङ्गीयवैयाकरणाः संस्कृतव्याकरणस्य यान्त्रिकविश्लेषणे असमर्थाः सन्ति। यदि कालान्तरे विषयेऽस्मिन्कार्यं भविष्यति, तर्हि आचार्याणां विभाजनैः साकमेकमधिक- विभाजनं नाम अष्टमप्रकारकविभाजनं 'यान्त्रिकपरम्परा' इति रूपेण भविष्यतीति मे मतिः।

सन्दर्भसङ्केताः

१. गोमिन् पूज्ये। चान्द्रसूत्रम्, ४/२/१४४।
२. ज्योत्स्नातमिस्राशृङ्गिपोर्जस्वलगोमिनमलिनमलीमसाः। पा.सू., ५/२/११४।
३. संस्कृत-व्याकरणशास्त्र का इतिहास, लेखकः युधिष्ठिर-मीमांसकः, प्रथमो भागः, पृ., ६६६।
४. संस्कृत-व्याकरणशास्त्र का इतिहास, प्रथमो भागः, पृ., ५८५।
५. धातुप्रदीपः, मैत्रेयरक्षितः।
६. भाषावृत्तिः, पुरुषोत्तमदेवः, मङ्गलश्लोकः।
७. दुर्घटवृत्तिः, शरणदेवः, मङ्गलाचरणम्।
८. पस्पशाह्निकम्, (षट्ठीकोपेतम्), टीकाकारः सम्पादकश्च डॉ. शशिभूषणमिश्रः, वि. एन्. पावलिकेशान्, कोलकाता, प्रथमप्रकाशः, २०१८, पृ., ६६-७१, उपक्रमः।

Assistant Professor
(Govt. Approved Part Time Teacher)
Garhbeta College (W.B), 721127

